

Interreg

Az Európai Unió
társfinanszírozásával

IPA Magyarország - Szerbia

TANANYAG

VÁRAINK, KASTÉLYAINK KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGÉNEK MEGISMERÉSE

Határokon átívelő együttműködés és interkulturális megértés

Csongrád-Csanád és Bács-Kiskun megye (Magyarország) - Bánát régió
(Szerbia/Vajdaság)

Ez a dokumentum az Európai Unió pénzügyi támogatásával valósult meg az Interreg VI-A IPA Magyarország-Szerbia együttműködési program által. A dokumentum tartalmáért teljes mértékben a Dél-Alföldi Eurotender, Ifjúsági, Kulturális, Oktatási és Környezetvédelmi Egyesületvállalja a felelősséget, és az semmilyen körülmények között nem tekinthető az Európai Unió és / vagy a programot Irányító Hatóságnak állásfoglalását tükröző tartalomnak.

Jó szomszédok
a közös
jövőért

1. Bevezetés

1.1 A tananyag célja és indokoltsága

Jelen tananyag célja, hogy átfogó képet nyújtson a magyar-szerb határterület egyik legértékesebb, mégis gyakran elfeledett kulturális örökségéről: a kastélyokról és várakról. A Dél-Alföld magyarországi része (Csongrád-Csanád és Bács-Kiskun megye) és a szerbiai Vajdaság Bánát régiója történelmileg szorosan összefonódott, közös kulturális örökséggel rendelkezik.

A kastély- és várrendszer megismerése nem csupán történelmi érdekesség, hanem a helyi identitás, az örökségtudat és a fenntartható turisztikai fejlesztés alapja is. A tananyag olyan ismereteket és készségeket közvetít, amelyek segítenek megérteni ezeknek az épületeknek a történelmi szerepét, építészeti értékeit és mai lehetőségeit.

A határokon átívelő szemléletet azért tartjuk fontosnak, mert a régió történelme nem ismer mai államhatárokat: ugyanazok a főnemesi családok - Károlyiak, Grassalkovichok, Dunderskik, Lázárok - építettek és birtokoltak kastélyokat mindkét oldalon. Ez a közös örökség ma is összeköti a két ország lakóit.

1.2 Kapcsolódás a magyarországi és vajdasági kastélyrendszerhez

A tananyag három fő területet ölel fel: Csongrád-Csanád megye (8 helyszín), Bács-Kiskun megye (7 helyszín) és a szerbiai Bánát régió (18 helyszín). Összesen tehát 33 kastély és kúria kerül bemutatásra.

A magyarországi oldalon a legjelentősebb birtokos családok között találjuk a Károlyi grófokat (Árpádhalom, Derekegyház, Nagymágocs), a Pallavicini őrgrófokat (Sándorfalva), a Gerliczy bárókat (Deszk), valamint a kalocsai érsekeket (Hajós, Kalocsa). A Grassalkovich család bajai palotája és a Habsburg-vadászkastélyok Karapancsán szintén kiemelkedő jelentőségűek.

A szerbiai Bánátban a Dunđerski család kastélyai (Újbecse, Hajdučica), a Lázár család écskai rezidenciája, valamint a Karácsonyi család újméhteleki kastélya képviseli a legfontosabb építészeti emlékeket. Különleges értéket képviselnek a

törökkanizsai kastélyegyüttes épületei és a sikeresen felújított padeji Schulhoff-kastély.

1.3 Határokon átnyúló szemlélet és közös kulturális örökség

A Bánát történelmi régiója a 18. századtól kezdve a Habsburg Birodalom egyik legfejlettebb mezőgazdasági területének számított. A földbirtokos nemesség és polgárság kastélyokat, kúriákat épített, amelyek a helyi közösségek gazdasági és kulturális központjai voltak.

A 20. századi határváltozások - különösen az 1920-as trianoni békeszerződés - szétszakították ezt a korábban egységes területet. A kastélyok egy része Magyarországon maradt, más része Szerbia (akkor Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, később Jugoszlávia) területére került. A tulajdonosok sokszor elveszítették birtokaikat, az épületek új funkciókat kaptak vagy elhagyatottan álltak.

Ma, az európai integráció korában, új lehetőség nyílik a közös kulturális örökség újrafelfedezésére és közös turisztikai termékek kialakítására. Az Interreg programok kifejezetten a határ menti együttműködést támogatják, beleértve a kulturális örökség megőrzését és turisztikai hasznosítását.

2. Pedagógiai és módszertani alapelvek

2.1 Élményalapú és helyszínelapú tanulás

A kastély- és várörökség megismerésének leghatékonyabb módja a helyszíni élmény. Az épületek, parkok, belső terek személyes megtapasztalása olyan emlékeket és összefüggéseket hoz létre, amelyeket könyvekből nem lehet megszerezni.

A helyszínelapú tanulás elemei közé tartozik a terepi megfigyelés (az épület elhelyezkedése, környezete, állapota), az érzékszervi tapasztalatok gyűjtése (anyagok, terek, fények), valamint a helyiek bevonása (helytörténeti emlékek, szóbeli hagyományok).

Az élményalapú megközelítés különösen fontos a fiatalabb korosztályok számára, akik a digitális világban szocializálódtak. A valós helyszínek felkeresése, a történelmi terek megtapasztalása olyan élményeket nyújt, amelyek hosszú távon formálják a kulturális identitást.

2.2 Projektalapú oktatás

A tananyag projektalapú feldolgozásra is alkalmas, amely három fő fázisból áll: kutatás, feldolgozás és bemutatás.

A kutatási fázisban a résztvevők forrásokat gyűjtenek a kiválasztott kastélyról (levéltári dokumentumok, régi fényképek, térképek, újságcikkek), interjúkat készítenek helyiekkel, valamint helyszíni felmérést végeznek.

A feldolgozási fázis során az összegyűjtött anyagokat rendszerezik, elemzik és értelmezik. Ez magában foglalja az építészeti elemzést, a történelmi kontextus feltárását és a mai helyzet értékelését.

A bemutatási fázisban a résztvevők prezentációt, kiállítást, digitális tartalmat vagy más kreatív formát készítenek, amellyel megosztják eredményeiket a szélesebb közönséggel.

2.3 Interdiszciplináris megközelítés

A kastélyok és várak megismerése több tudományterület együttes alkalmazását igényli. A történelem segít megérteni az épületek keletkezésének körülményeit, a birtokos családok szerepét és a korszak társadalmi viszonyait.

A művelődéstörténet feltárja a kastélyok kulturális funkcióit: a művészeti gyűjteményeket, a zenei életet, az irodalmi szalonokat és a vendéglátás hagyományait.

Az épített örökség tudománya (műemlékvédelem, építészettörténet) az építészeti stílusok, a szerkezeti megoldások és a restaurálási kérdések megértését biztosítja.

A turizmus és helyi gazdaság szempontja a kastélyok mai hasznosítási lehetőségeit, a fenntartható turizmus elveit és a helyi közösségekre gyakorolt hatásokat vizsgálja.

A digitális történetmesélés (digital storytelling) modern eszközöket kínál a kulturális örökség bemutatására: virtuális túrák, interaktív térképek, multimédiás tartalmak.

3. Tanulási célok és eredmények

3.1 Tanulási célok

A tananyag feldolgozása során a résztvevők megismerik a kiválasztott kastélyok és várak történelmi hátterét, beleértve az építés körülményeit, a birtokos családokat és a főbb történelmi eseményeket.

Értelmezik a kastélyok kulturális és társadalmi szerepét: hogyan működtek a helyi közösségek központjaiként, milyen kulturális tevékenységek zajlottak bennük, és hogyan változott szerepük az idők során.

Felismerik a kastélyok turisztikai potenciálját és az ezzel járó kihívásokat: milyen lehetőségek rejlenek a kulturális turizmusban, és milyen akadályokat kell leküzdeni a sikeres hasznosításhoz.

Képesek lesznek helyi történetek feldolgozására és bemutatására különböző formátumokban (írásos, vizuális, digitális).

3.2 Tanulási eredmények - Ismeretek

A résztvevők ismerik a főbb történelmi korszakokat, amelyekben a régió kastélyai épültek (barokk, klasszicizmus, historizmus, szecesszió).

Tudják azonosítani a legfontosabb birtokos családokat (Károlyi, Grassalkovich, Pallavicini, Gerliczy, Dunderski, Lázár) és azok szerepét a térség történetében.

Értik a kastélyok funkcióváltásait: lakóhelyből kulturális intézménnyé, iskolává, szociális otthonná, szállodává történő átalakulásokat.

Ismerik az alapvető építészeti stílusokat és azok jellemzőit (barokk szimmetria, klasszicista oszloprendek, eklektikus elemkeverés, neogótikus csúcsívek).

3.3 Tanulási eredmények - Készségek

Forrásfeldolgozás: a résztvevők képesek történelmi dokumentumok, fényképek, térképek értelmezésére és kritikai elemzésére.

Terepi megfigyelés: tudnak épületeket, parkokat, belső tereket szakszerűen megfigyelni és dokumentálni.

Vizuális és narratív bemutatás: képesek a megszerzett ismereteket különböző formátumokban (prezentáció, poszter, videó, blogbejegyzés) bemutatni.

Interkulturális kommunikáció: tudnak együttműködni más országból, más kulturális háttérből érkező partnerekkel.

3.4 Tanulási eredmények - Attitűd

Örökségtudatosság: a résztvevők felismerik a kulturális örökség értékét és védelmének fontosságát.

Helyi identitás: erősödik a kötődésük a lakóhelyükhöz és annak történelmi emlékeihez.

Felelősségvállalás: megértik, hogy a kulturális örökség megőrzése közös felelősség, amelyben mindenkinek szerepe van.

Nyitottság: elfogadóbbá válnak más kultúrák, nemzetiségek hagyományai iránt.

4. Tartalmi modulok

4.1 Modul: Kastélyok és várak szerepe a térség történetében

A kastélyok és kúriák a 18-19. századi Magyarország és a Habsburg Birodalom társadalmi-gazdasági rendszerének fontos elemei voltak. A nagybirtokos nemesség ezekben az épületekben rendezte be rezidenciáját, innen irányította birtokait, és itt fogadta vendégeit.

A magyarországi oldalon a Károlyi család dominanciája a legszembetűnőbb: a hatalmas mágocsi uradalom részei voltak Árpádhalom, Derekegyház és Nagymágocs kastélyai. A család tagjai közül különösen Károlyi Sándor generális és Berchtold Lipótné Károlyi Ferdinanda grófnő emléke él elevenen.

A bánáti oldalon a Dunderski család töltött be hasonló szerepet: Lázár Dunderski az újbecsei Sokolac-kastélyt és a hajdučicai kastélyt is birtokolta, és jelentős mecénási tevékenységet folytatott.

A kalocsai érsekség külön kategóriát képvisel: az egyházi nagybirtok központjai a hajósi és a kalocsai érseki kastélyok voltak, amelyek a világi pompát az egyházi reprezentációval ötvözték.

4.2 Modul: Építészeti stílusok és funkciók változása

A térség kastélyai a 18. század közepétől a 20. század elejéig épültek, így szinte minden jelentős építészeti stílust képviselnek.

A barokk stílus (18. század) a szimmetriát, a reprezentatív díszítést és a központi elrendezést részesítette előnyben. Példák: Grassalkovich-palota (Baja), érseki kastélyok (Hajós, Kalocsa).

A klasszicizmus (18. század vége - 19. század közepe) a görög-római építészet elemeit idézte: oszlopok, timpanon, visszafogott díszítés. Példák: Károlyi-kastély (Derekegyház), Lázár-kastély (Écska), Karácsonyi-kastély (Újméhtelek).

Az eklektika és historizmus (19. század második fele) szabadon merített a korábbi stílusokból. Példák: Pallavicini-kastély (Sándorfalva), Gerliczy-kastély (Deszk), Bisingen-kastély (Vlajkovac).

A neogótika a romantika kedvelt stílusa volt, csúcsíves ablakokkal és tornyokkal. Példák: Kapetanovo-kastély (Óléc), Maldegem-kastély (Törökkanizsa).

A szecesszió (20. század eleje) organikus formákat és természeti motívumokat alkalmazott. Példa: Hertelendi-Bajer kastély (Bocsár) egyes elemei.

4.3 Modul: Kulturális és közösségi jelentőség

A kastélyok nem csupán lakóhelyek voltak, hanem a helyi közösségek kulturális központjai is. Művészeti gyűjtemények, könyvtárak, zenei események tették őket a vidéki kulturális élet csomópontjaivá.

Az écskai Lázár-kastélyban 1956 óta művésztelep működik, ahol több mint ezer művész alkotott az évtizedek során. Ez a hagyomány túlélte a rendszerváltozásokat és ma is folytatódik.

A kastélyparkok külön értéket képviselnek: ritka fafajok, díszkertek, szökőkutak teszik őket botanikai és esztétikai jelentőségűvé. A vlajkovaci Bisingen-kastély parkja 1973 óta természetvédelmi területnek számít.

A közösségi funkció napjainkban is él: a hajósi érseki kastélyban múzeum és rendezvényközpont működik, a bocsári Hertelendi-Bajer kastélyban gyermek kreatív központ kapott helyet, a törökkanizsai Maldegem-kastélyban könyvtár szolgálja a helyieket.

4.4 Modul: Turisztikai potenciál és fenntartható hasznosítás

A kulturális turizmus az Európai Unió GDP-jének mintegy 2%-át adja, és közvetlenül több mint 300 000 munkahelyet biztosít. A kastélyok turisztikai hasznosítása tehát jelentős gazdasági potenciált rejt.

Sikeres példák a szerbiai oldalon: a Schulhoff-kastély (Padej) luxusszállodaként és borászatként működik, a Kapetanovo-kastély (Óléc) 12 szobás boutique hotellé alakult, az écskai Lázár-kastély szállodai funkcióval működik.

A magyarországi oldalon a hajósi érseki kastély látogatóközpontja, a karapancsai Habsburg-vadászkastélyok és a nagymágocsi Károlyi-kastély parkja vonzza a turistákat.

A fenntartható hasznosítás kulcskérdései: a műemléki értékek megőrzése, a helyi közösség bevonása, a szezonális kezelés és a megfelelő marketing.

A köz-magán partnerség (PPP) modell hatékony eszköznek bizonyult: a francia Villandry-kastély példája szerint az állami támogatás (25%) és a magánbefektetés kombinációja sikeres lehet.

4.5 Modul: Kortárs kihívások és jó gyakorlatok

A kastélyok megőrzésének és hasznosításának számos kihívása van: a tulajdonjogi bizonytalanság, a finanszírozási hiány, a szakemberhiány és a helyi közösségek érdektelensége.

A restitúció (tulajdon-visszaadás) kérdése mindkét országban aktuális: a szerbiai oldalon a Bisingen-kastély (Vlajkovac) és a Karász-kastély (Horgos) esetében is folynak az eljárások.

Negatív példa az újméhteleki Karácsonyi-kastély, amely 2000 óta elhagyatottan áll és állapota folyamatosan romlik. A műemléki védettség önmagában nem elegendő - aktív beavatkozás nélkül az épületek pusztulnak.

Pozitív példa a bocsári Hertelendi-Bajer kastély, amelyet önkormányzati finanszírozásból újítottak fel (2018-2021) és 2022-ben nyitották meg gyermek kreatív központként. A világos funkció-meghatározás és a közösségi célú hasznosítás biztosította a sikert.

A határokon átnyúló együttműködés új lehetőségeket teremt: közös turisztikai útvonalak, többnyelvű információs anyagok, közös pályázatok az EU-s forrásokra.

5. A térség kastélyainak katalógusa

5.1 Magyarországi helyszínek - Csongrád-Csanád megye

Kastély neve	Helyszín	Év	Stílus	Állapot/Funkció
Károlyi-Berchtold-kastély	Árpádhalom	1897-98	Historizáló, klasszicista	Művelődési ház, könyvtár
Károlyi-kastély	Derekegyház	1765-69	Barokk-copf	Felújításra vár
Gerliczy-kastély	Deszk	1884	Eklektikus-klasszicizáló	Mellkasi szakkórház
Rónay-kastély	Kiszombor	19. sz.	Klasszicista	Polgármesteri hivatal
Károlyi-kastély	Nagymágocs	1896-97	Neobarokk	Időotthon, park látogatható
Návay-kúria	Óföldrék	19. sz.	Klasszicista	Önkormányzati hivatal
Pallavicini-kastély	Sándorfalva	1882	Eklektikus	Múzeum, könyvtár
Károlyi-kastély	Szegvár	1720-as évek	Barokk	Múzeum

5.2 Magyarországi helyszínek - Bács-Kiskun megye

Kastély neve	Helyszín	Év	Stílus	Állapot/Funkció
Grassalkovich-palota	Baja	1744-45	Barokk, neoreneszánsz	Városháza
Érseki kastély	Hajós	1740, átépítve 1767	Barokk	Látogatóközpont, múzeum
Habsburg-vadászkastélyok	Hercegszántó-Karapancsa	19. sz. vége, 1910	Neobarokk	Szálláshely, múzeum
Érseki palota	Kalocsa	1760-as évek	Barokk, klasszicista	Könyvtár, múzeum
Nemzeti Történelmi Emlékpark	Ópusztaszer	Rekonstrukció	Vegyes	Múzeum, emlékpark
Coburg-kastély	Solt	19. sz.	Klasszicista	Részenben használt
Reök-palota	Szeged	1907	Szecesszió	Kulturális központ

5.3 Szerbiai helyszínek - Bánát régió

Kastély neve	Helyszín	Év	Stílus	Állapot/Funkció
Lázár-kastély	Écska (Ecka)	19. sz. eleje	Angol klasszicizmus	Luxusszálloda

Schulhoff-kastély	Padej	1896	Klasszicista	Luxushotel, borászat
Kapetanovo-kastély	Óléc (Stari Lec)	1904	Neogótikus	Luxushotel
Jagodic-kastély	Konak	1835	Klasszicista	Kreatív központ
Damaskin-Dundjerski-kastély	Hajducica	1824 előtt	Klasszicista	Felújítás alatt
Hertelendi-Bajer-kastély	Bocsár (Bocar)	19. sz.	Eklektikus- szecesszió	Gyermek kreatív központ
Karácsonyi-kastély	Újméhtelek (Novo Milosevo)	1842-46	Klasszicista	Elhagyatott, kritikus
Bisingen-kastély	Vlajkovac	1859	Klasszicista- eklektikus	Rossz állapot
Servijski-Schulpe-kastély	Törökkanizsa (Novi Knezevac)	1793- 1804	Késő barokk- klasszicista	Magántulajdon
Maldegem-kastély	Törökkanizsa (Novi Knezevac)	1910	Neogótikus- eklektikus	Könyvtár
Dundjerski-kastély (Sokolac)	Újbecse (Novi Becej)	19. sz.	Klasszicista-art deco	Használaton kívül
Marcibanji-Lederer-kastély	Csóka (Coka)	1781- 1804	Klasszicista- eklektikus	Mezőgazdasági cég székhelye
Lazarevic-kastélyok	Nagyszered (Veliko Srediste)	1860-as, 1890-es évek	Klasszicista, neogótikus	Iskola / rossz állapot
Neuhausen-kastély	Szerbcsernya (Nova Crnja)	1941-43	Eklektikus	Turisztikai szervezet
Karász-kastély	Horgos (Horgos)	1795	Provinciális barokk	Rossz állapot, restituált
Hertelendi-Bajic-kastély	Bocsár (Bocar)	19. sz. eleje	Klasszicista	Iskola
Talijan-kastély	Törökkanizsa (Novi Knezevac)	1856	Klasszicista	Rossz állapot
Dániel-kastély	Konak (Kanak)	19. sz.	Klasszicista	Iskola

6. Didaktikai alkalmazás és tanulásszervezés

6.1 A tananyag helye az oktatási folyamatban

A tananyag klasszikus értelemben vett, tanár által irányított oktatási környezetben alkalmazható, ugyanakkor rugalmasan illeszthető különböző intézményi és tantárgyi keretekhez. Elsősorban a történelem, a hon- és népismeret, a társadalomismeret, valamint a vizuális kultúra és médiaismeret tantárgyakhoz kapcsolható, de projekt- vagy témahetek keretében önálló tananyagként is használható.

A kastélyok és várak témája kiválóan alkalmas arra, hogy a tanulók a helyi és regionális történelmet összekapcsolják az országos és európai folyamatokkal. Például a Károlyi család mágocsi uradalmának története nemcsak Árpádhalom, Derekegyház és Nagymágocs helytörténetét mutatja be, hanem a magyar arisztokrácia 18-19. századi szerepét is.

A tananyag felépítése lehetővé teszi, hogy a pedagógus egyes modulokat önállóan dolgozzon fel (például csak az építészeti stílusokat vagy csak a turisztikai potenciált), vagy több modult egymásra építve, komplex tanulási egységként alkalmazzon. A határokön átnyúló dimenzió különösen értékes a történelem és a társadalomismeret tantárgyakban.

A tanár szerepe ebben a modellben meghatározó: ő irányítja a tanulási folyamatot, kijelöli a fókuszpontokat, értelmezi az összefüggéseket, és segíti a tanulókat az önálló következtetések levonásában. A konkrét kastélypéldák - mint a sikeresen felújított hajósi érseki kastély vagy az elhagyatott újméhteleki Karácsonyi-kastély - kiváló alapot adnak az összehasonlító elemzéshez.

6.2 Tanulásszervezési formák

A tananyag feldolgozása során az alábbi tanulásszervezési formák alkalmazása javasolt, mindig a konkrét kastélypéldákhoz kapcsolva.

Frontális tanítás: a történelmi és fogalmi alapozás, kulcsfogalmak tisztázása. Például a barokk építészet jellemzőinek bemutatása a Grassalkovich-palota (Baja) vagy a hajósi érseki kastély példáján keresztül. A klasszicizmus fogalmának magyarázata az écskai Lázár-kastély vagy a derekegyházi Károlyi-kastély bemutatásával.

Irányított beszélgetés: közös értelmezés, kérdés-válasz alapú feldolgozás. Miért lett szálloda az écskai kastélyból, de elhagyatott rom az újméhteleki Karácsonyi-kastélyból? Milyen tényezők befolyásolják egy kastély sorsát?

Csoportmunka: egy-egy kastély vagy téma részletes elemzése. Az egyik csoport a magyarországi Károlyi-kastélyokat vizsgálja (Árpádhalom, Derekegyház, Nagymágocs, Szegvár), a másik a bánáti példákat. Összehasonlító elemzés: mi a közös, mi a különbség?

Egyéni munka: munkafüzet-feladatok, reflexiós feladatok megoldása. Egy kiválasztott kastély részletes bemutatása, forrásgyűjtés, rövid esszé írása.

A tanár dönt arról, hogy mely módszert mikor és milyen arányban alkalmazza, figyelembe véve a csoport összetételét és előzetes tudását.

6.3 Órai feldolgozás javasolt menete

Egy tanóra vagy tanulási egység feldolgozása az alábbi logika mentén történhet, a kastélyos tananyag sajátosságaihoz igazítva.

1. Bevezetés és motiváció (5-7 perc): A téma rövid felvezetése, kapcsolódás a tanulók saját tapasztalataihoz. Járt-e valaki már kastélyban? Mit tud a helyi kastélyokról? A hajósi, karapancsai vagy écskai kastélyok ismertségének felmérése.

2. Ismeretátadás és magyarázat (15-20 perc): Történeti háttér bemutatása - például a Károlyi család története és a mágocsi uradalom. Építészeti és kulturális összefüggések értelmezése - a barokk, klasszicizmus, eklektika jellemzői konkrét példákon.

3. Vizuális és forrásalapú feldolgozás (10-15 perc): Képek, filmrészletek elemzése irányított megfigyelési szempontokkal. Például: Hasonlítsuk össze a nagymágocsi neobarokk Károlyi-kastélyt a derekegyházi barokk-copf kastéllyal! Mit árulnak el az építészeti különbségek a koráról és a megrendelőről?

4. Gyakorlás és alkalmazás (10-15 perc): Munkafüzet-feladatok megoldása, rövid csoportos vagy egyéni feladatok. Például: Készítsetek SWOT-elemzést egy kiválasztott kastély turisztikai hasznosításáról!

5. Összegzés és reflexió (5 perc): Tanulságok megfogalmazása, kapcsolódás a következő tananyaghoz. Mit tanultunk a mai órán? Hogyan kapcsolódik ez a határokon átnyúló együttműködés témájához?

6.4 A pedagógus szerepe

A tananyag tanárközpontú alkalmazása során a pedagógus kulcsszerepet tölt be mint tudásközvetítő, értelmező és magyarázó, valamint moderátor és facilitátor.

Tudásközvetítőként a tanár bemutatja a kastélyok történetét, a birtokos családokat és az építészeti stílusokat. Fontos, hogy a tényanyagot érdekesen, a tanulók számára relevánsan adja elő - például a Berchtold Lipótné Károlyi Ferdinanda grófnő által Árpádhalmon végzett szociális tevékenység mai párhuzamokat is felvethet.

Értelmezőként és magyarázóként a tanár segít megérteni az összefüggéseket: Miért pont Bajára épült Grassalkovich-palota? Miért lett a deszki Gerliczy-kastélyból kórház? Hogyan befolyásolta a trianoni békeszerződés a kastélyok sorsát?

Moderátorként és facilitátorként a tanár segíti a tanulókat abban, hogy a látott és hallott információkat rendszerezzék, értelmezzék, valamint összekapcsolják saját környezetükkel és tapasztalataikkal. A határokon átnyúló perspektíva különösen fontos: a tanár bátorítja a tanulókat, hogy a magyarországi és a szerbiai kastélyokat együtt, közös örökségként szemléljék.

6.5 Értékelési szempontok

Az értékelés elsősorban formatív jellegű, a tanulási folyamat támogatását szolgálja. A kastélyos tananyag esetében az alábbi szempontok javasoltak.

Részvétel és aktivitás az órai munkában: a tanuló bekapcsolódik a beszélgetésekbe, kérdéseket tesz fel, megosztja saját tapasztalatait a kastélyokkal kapcsolatban.

A feladatok megoldásának minősége: a munkafüzet-feladatok pontossága, a csoportmunkában való közreműködés, a beadandó feladatok színvonala.

Az összefüggések felismerése és megfogalmazása: képes-e a tanuló összekapcsolni a különböző kastélyok történetét? Felismeri-e a közös vonásokat és a különbségeket a magyarországi és bánáti példák között?

Önálló gondolatok és reflexiók megjelenése: hogyan vélekedik a tanuló a kastélyok megőrzéséről? Van-e saját ötlete a hasznosításra? Képes-e kritikusan értékelni a sikeres és sikertelen példákat?

A tananyag lehetőséget biztosít szummatív értékelési elemek beépítésére is, például rövid dolgozat (a főbb kastélyok és birtokos családok ismerete), prezentáció (egy kiválasztott kastély bemutatása) vagy projektfeladat (virtuális kastélytúra összeállítása) formájában.

7. Kapcsolódás az audiovizuális tananyagokhoz

7.1 Az audiovizuális tartalmak szerepe a tananyagban

A tananyag szerves részét képezik a projekt keretében készült rövidfilmek és egyéb audiovizuális tartalmak, amelyek a kastélyokat és várakat nem csupán illusztrációként, hanem önálló, értelmezhető tanulási forrásként mutatják be. A filmek lehetőséget teremtenek arra, hogy a tanulók vizuálisan és érzelmileg is kapcsolódjanak az épített örökséghez, miközben konkrét történeti, kulturális és térbeli információkat dolgoznak fel.

A kastélyokról készült filmek különösen értékesek, mert olyan részleteket mutatnak be, amelyek személyes látogatás nélkül nem lennének elérhetők. A karapancsai Habsburg-vadászkastélyok belső terei, a hajósi érseki kastély díszterme vagy az écskai Lázár-kastély művésztelepe mind olyan helyszínek, amelyeket a filmek életre keltenek.

Tanárközpontú oktatási környezetben az audiovizuális anyagok célzottan, didaktikai céllal kerülnek alkalmazásra. A pedagógus határozza meg a megtekintés szempontjait, az elemzés fókuszát és a feldolgozás módját, biztosítva ezzel, hogy a filmek a tanulási célokat szolgálják, és ne pusztán passzív befogadásra ösztönözzenek.

7.2 Film mint történeti és kulturális forrás

A filmek történeti forrásként való alkalmazása lehetővé teszi, hogy a tanulók az írott forrásoktól eltérő, komplexebb módon találkozzanak a múlttal. A képi megjelenítés, a narráció, valamint a helyszíni felvételek együttesen járulnak hozzá a kastélyok és várak történetének megértéséhez.

A pedagógus irányításával a tanulók az alábbi szempontok szerint elemezhetik a kastélyfilmeket: Milyen történelmi korszakokra történik utalás? A hajósi érseki kastély filmjében hogyan jelenik meg a barokk kor és a kalocsai érsekek szerepe? A Károlyi-kastélyokról szóló filmekben hogyan mutatkozik meg a magyar arisztokrácia 18-19. századi életmódja?

Milyen szereplők és társadalmi csoportok jelennek meg? A karapancsai filmben hogyan ábrázolják a Habsburgokat és vendégeiket? Az écskai filmben milyen képet kapunk a Lázár családról és az uradalmi életről?

Milyen funkciókat töltött be az adott épület az egyes időszakokban? A deszki Gerliczy-kastély esetében hogyan jelenik meg az átalakulás főúri rezidenciából kórházzá? Az újméhteleki Karácsonyi-kastély sorsában hogyan tükröződik a 20. század viharos története?

Hogyan jelenik meg a múlt és a jelen kapcsolata? A sikeresen felújított kastélyok (Hajós, Écska, Padej) és az elhanyagolt épületek (Újméhtelek, Vlajkovac) kontrasztja milyen tanulságokkal szolgál?

Ez a megközelítés fejleszti a kritikai forráselemzési készségeket, és segíti a történelmi gondolkodás elmélyítését.

7.3 Film mint vizuális értelmezési és megfigyelési eszköz

Az audiovizuális tartalmak különösen alkalmasak az építészeti és térbeli megfigyelés fejlesztésére. A filmekken keresztül a tanulók olyan részleteket is észrevehetnek, amelyek egy statikus képen vagy szöveges leírásban kevésbé hangsúlyosak.

A tanár által kijelölt megfigyelési szempontok a kastélyfilmek esetében: Az épület elhelyezkedése a tájban - hogyan helyezkedik el a nagymágocsi Károlyi-kastély a parkban? Miért fontos a karapancsai kastélyok esetében a Duna közelsége? Az écskai kastély és a halastavak kapcsolata mit árul el az egykori birtokról?

Az építészeti stílusjegyek felismerése - a barokk szimmetria a bajai Grassalkovich-palotán, a klasszicista oszlopok a derekegyházi kastélyon, a neogótikus csúcsívek a törökkanizsai Maldegem-kastélyon. A filmek mozgóképként mutatják be ezeket a részleteket, így a tanulók jobban megértik a térbeli viszonyokat.

Az állapot és a használat nyomai - az elhagyatott újméhteleki Karácsonyi-kastély omladozó falai és a felújított hajósi érseki kastély pompája közötti kontraszt vizuálisan is megragadó. A filmek érzékeltetik az idő múlását és az emberi beavatkozás (vagy annak hiánya) következményeit.

Az épület és környezete közötti kapcsolat - a kastélyparkok, a gazdasági épületek, a település és a kastély viszonya. A szegvári Károlyi-kastély a település központjában, a karapancai kastélyok az erdő mélyén - mit árulnak el ezek az elhelyezkedések?

A vizuális elemzés során a tanulók megtanulják tudatosan értelmezni a látottakat, ami hozzájárul a vizuális műveltség és a térbeli gondolkodás fejlődéséhez.

7.4 Film mint narratíva és történetmesélési eszköz

A filmek narratív szerkezete - a bevezetés, a történet kibontása és a lezárás - mintaként szolgálhat a tanulók számára saját történeteik megalkotásához. A tananyag hangsúlyozza, hogy a kastélyokhoz és várakhoz kapcsolódó helyi történetek nem pusztán adatok halmazaiból állnak, hanem értelmezett, elbeszélhető történetekből.

A pedagógus segítségével a tanulók elemezhetik a kastélyfilmek narratíváját: Milyen történetet mesél el a film? A hajósi érseki kastélyról szóló film hogyan építi fel a történetet a 18. századi építéstől a mai látogatóközpontig? Az écskai Lázár-kastély filmje hogyan kapcsolja össze a birtokos család történetét a művésztelep jelenével?

Milyen hangsúlyokat alkalmaz a film? A karapancai kastélyok esetében a vadászati hagyomány és a Habsburg-kapcsolat áll a középpontban. A Károlyi-kastélyok filmjei inkább a család társadalmi szerepére és a birtokgazdálkodásra fókuszálnak.

Hogyan kapcsolja össze a film a múltat és a jelent? A sikeres felújítások (Hajós, Padej, Écska) és a kritikus állapotú kastélyok (Újméhtelek, Vlajkovac) bemutatása milyen üzeneteket hordoz? A jövő lehetőségeit hogyan vetíti előre a film?

Milyen érzelmi hatásokat használ a film? A zenei aláfestés, a felvételek hangulata, a narrátor hangneme hogyan befolyásolja a befogadást? A nosztalgia, a büszkeség vagy éppen a szomorúság érzése hogyan jelenik meg?

Ez a feldolgozás előkészíti a későbbi kreatív és narratív feladatokat, amelyekben a tanulók maguk is történeteket alkotnak a kastélyokról.

7.5 Kritikai médiatudatosság fejlesztése

A tananyag fontos célja a médiatudatosság fejlesztése. A filmek elemzése során a tanulók nemcsak a tartalmat, hanem a megjelenítés módját is vizsgálják.

A pedagógus irányításával a tanulók reflektálnak arra, hogy milyen képek és jelenetek kerülnek kiválasztásra a kastélyfilmekben. A hajósi érseki kastély filmje a felújított dísztermeket mutatja - de hogyan nézett ki az épület a felújítás előtt? Az écskai kastély filmje a művésztelepet hangsúlyozza - de milyen volt az épület sorsa a szocializmus évtizedeiben?

Mi marad ki a bemutatásból? Az elhagyatott kastélyok (Újméhtelek, Vlajkovac) esetében is érdemes megvizsgálni: mit mutat és mit nem mutat a film? A tulajdonjogi viták, a finanszírozási problémák, a helyi konfliktusok hogyan jelennek meg (vagy maradnak rejtve)?

Milyen szempontok mentén épül fel a narráció? A sikertörténetek (Hajós, Padej, Écska) és a kudarcok (Újméhtelek) bemutatása milyen értékrendet közvetít? A határokon átnyúló együttműködés témája hogyan jelenik meg a filmekben?

Ez a kritikai megközelítés segíti a tanulókat abban, hogy tudatos médiabefogadókká váljanak, és felismerjék, hogy minden film - még a dokumentumfilm is - szerkesztett, válogatott tartalom.

7.6 Audiovizuális tartalmak integrálása az órai munkába

A filmek órai alkalmazása többféle módon történhet a kastélyos tananyag esetében.

Teljes film megtekintése és feldolgozása: egy 15-20 perces kastélyfilm megtekintése, majd részletes elemzés a fenti szempontok alapján. Ez különösen alkalmas a kiemelt helyszínek (Hajós, Karapanca, Écska) esetében, amelyekről átfogó bemutatófilmek készültek.

Rövid részletek célzott elemzése: 2-5 perces filmrészletek megtekintése és összehasonlítása. Például: a barokk stílusú kastélyok (Baja, Hajós, Kalocsa) részleteinek összevetése, vagy a sikeres és sikertelen felújítások kontrasztja (Padej vs. Újméhtelek).

Előzetes megfigyelési feladatokkal támogatott vetítés: a tanár előre megadja a megfigyelési szempontokat (építészeti elemek, történeti utalások, vizuális hatások), és a tanulók jegyzeteket készítenek megtekintés közben. A film után csoportos feldolgozás következik.

A pedagógus dönt arról, hogy a filmek mely szakaszai kerülnek felhasználásra, és hogyan kapcsolódnak a munkafüzet-feladatokhoz és az órai beszélgetésekhez. Fontos, hogy a filmek ne önálló szórakoztatásként, hanem a tanulási folyamat szerves részeként jelenjenek meg.

7.7 Az audiovizuális tananyagok pedagógiai értéke

Az audiovizuális tartalmak beépítése a tananyagba jelentősen növeli annak élményszerűségét és hatékonyságát. A filmek segítségével a tanulók komplex módon, több érzékszerv bevonásával találkozhatnak a kastélyok és várak világával, miközben fejlődik történeti gondolkodásuk, vizuális műveltségük és kritikai szemléletük.

A kastélyfilmek különösen értékesek a határokon átnyúló perspektíva szempontjából: a tanulók láthatják, hogy a magyarországi és a szerbiai kastélyok közös örökség részei, hasonló problémákkal és lehetőségekkel. A Károlyi-kastélyok története Árpádhalmon és Nagymágocson összecseng a bánáti Dunderski- vagy Lázár-kastélyok sorsával.

A filmek érzelmi bevonódást is lehetővé tesznek: a romladozó újméhteleki kastély látványa, a felújított hajósi díszterem pompája, az écskai művésztelep alkotó légköre mind olyan élmények, amelyek hosszú távon formálják a tanulók kulturális identitását és örökségtudatát.

Összességében az audiovizuális tartalmak nem csupán kiegészítik, hanem gazdagítják és elmélyítik a tananyag szöveges és képi elemeit, és hozzájárulnak a 21. századi kulcskompetenciák - különösen a digitális műveltség és a kritikai gondolkodás - fejlesztéséhez.

A projektben elkészült filmek online elérhetősége:

90 perces filmek

Magyarországi helyszínek:

<https://www.youtube.com/watch?v=dv6YklaXRzY>

Szerbiai helyszínek:

<https://www.youtube.com/watch?v=8gsX0f7L-08&list=PL68JnQbp7JJJNekB8KCPCHz36sH-oQUU5&index=2>

Interreg

Az Európai Unió
társfinanszírozásával

IPA Magyarország - Szerbia

Név	Ország	Város	Film
Kárász-kastély	Szerbia	Horgos	https://www.youtube.com/watch?v=tIOs2OEdbSI&list=PL68JnQbp7JJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=4
Maldegem-kastély	Szerbia	Törökkanizsa	https://www.youtube.com/watch?v=zFVRJbETXyA&list=PL68JnQbp7JJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=3
Szerviczky–Schulpe-kastély	Szerbia	Törökkanizsa	https://www.youtube.com/watch?v=iLZW0CtdW5U&list=PL68JnQbp7JJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=12
Marczibányi–Léderer-kastély	Szerbia	Csóka	https://www.youtube.com/watch?v=eh6dQ6EZoF8&list=PL68JnQbp7JJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=2
Schulhoff-kastély	Szerbia	Padé	https://www.youtube.com/watch?v=cEi23V1TEZc&list=PL68JnQbp7JJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=13
Karátsonyi-kastély	Szerbia	Beodra	https://www.youtube.com/watch?v=s4YROfB3wHI&list=PL68JnQbp7JJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=8
Hertelendy-Baich kastély - Hertelendy-Bayer kastély	Szerbia	Bocsár	https://www.youtube.com/watch?v=-sz_PuZWzhi&list=PL68JnQbp7JJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=9
Kastély Szerbcsernyén	Szerbia	Szerbcsernye	https://www.youtube.com/watch?v=WWbKz_mxmaI&list=PL68JnQbp7JJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=11
Rohonczy-kastély	Szerbia	Törökbecse	https://www.youtube.com/watch?v=iWle_Ijicbc&list=PL68JnQbp7JJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=10
Dániel László-féle kastély	Szerbia	Kanak	https://www.youtube.com/watch?v=TO7WBFpxG9I&list=PL68JnQbp7JJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=6

Botka-kastély	Szerbia	Óléc	https://www.youtube.com/watch?v=M62cepPCin4&list=PL68JnQbp7JJJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=15
Lázár-Harnoncourt-kastély	Szerbia	Écska	https://www.youtube.com/watch?v=Be-9EcygwOM&list=PL68JnQbp7JJJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=16
Damaszkin-Dungyerszki-kastély	Szerbia	Istvánvölgy	https://www.youtube.com/watch?v=cnsKVeSodgA&list=PL68JnQbp7JJJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=14
Bissingen-Nippenburg-kastély	Szerbia	Temesvajkóc	https://www.youtube.com/watch?v=Q8fNXGljxz4&list=PL68JnQbp7JJJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=5
Jagodić-kastély	Szerbia	Kanak	https://www.youtube.com/watch?v=Q8fNXGljxz4&list=PL68JnQbp7JJJNekB8KCPChz36sH-oQUU5&index=5
Károlyi–Berchtold-kastély	Magyarország	Árpádhalom	https://www.youtube.com/watch?v=ID2Jj5fucyo
Grassalkovich-kastély – Városháza	Magyarország	Baja	https://www.youtube.com/watch?v=JePoU8PHPFg
Károlyi-kastély (Derekegyháza)	Magyarország	Derekegyháza	https://www.youtube.com/watch?v=OclKrG9VKww
Gerliczy-kastély	Magyarország	Deszk	https://www.youtube.com/watch?v=UvtDyajKP9o
Érseki kastély	Magyarország	Hajós	https://www.youtube.com/watch?v=bPTSTiT5d_c
Habsburg-vadászkastélyok	Magyarország	Hercegszántó- Karapancsa	https://www.youtube.com/watch?v=doa6Mtlesog
Érseki palota	Magyarország	Kalocsa	https://www.youtube.com/watch?v=T8NBBmqTN0M
Rónay-kastély	Magyarország	Kiszombor	https://www.youtube.com/watch?v=i19cslXTRHk
Károlyi-kastély (Nagymágocs)	Magyarország	Nagymágocs	https://www.youtube.com/watch?v=4N3M2SQVzhc
Szűz Mária Keresztények Segítségé-templom	Magyarország	Óföldaék	https://www.youtube.com/watch?v=LelvZiPowiA
Pallavicini-kastély (Ópusztaszer)	Magyarország	Ópusztaszer	https://www.youtube.com/watch?v=V21Exz6d3oQ
Pallavicini-kastély (Sándorfalva)	Magyarország	Sándorfalva	https://www.youtube.com/watch?v=8jue-4CKyfg
Vécsey-kastély	Magyarország	Solt	https://www.youtube.com/watch?v=ZrJWJwNUDLQ
Szegedi vár	Magyarország	Szeged	https://www.youtube.com/watch?v=ONp8MNV8Zew
Károlyi-kastély (Szegevár)	Magyarország	Szegevár	https://www.youtube.com/watch?v=R5VriecOzuw